

Detectat l'error, delatat el traductor automàtic

De tòpics sobre la traducció n'hi ha un bé de Déu però potser el més conegut és aquell cèlebre aforisme *Traduttore, traditore*. La sentència, fixada pels italians, apel·la al fet que una persona sempre i inevitablement quan tradueix una frase –fins i tot de vegades amb una paraula n'hi ha prou– deixarà enrere un matís, una connotació o una subtilitat. L'any 1959 el lingüista Roman Jakobson (Moscou, 1896 – Boston, 1982) ja parlava d'aquestes “pèrdues” en el que segurament és el seu article més citat, “On linguistic aspects of translation”: If we were to translate into English the traditional formula *Traduttore, traditore* as “the translator is a betraver”, we would deprive the Italian rhyming epigram of all its paranomastic value. Hence a cognitive attitude would compel us to change this aphorism into a more explicit statement and to answer the questions: translator of what messages? betrayer of what values? Per a les escoles relativistes, com que en cada llengua es transmet una determinada manera de veure el món –resultat, en part, de la seva història–, en traslladar un missatge d'una llengua a una altra es poden perdre pinzellades de significat. D'alguna manera, doncs, s'acaba traint el text original –a nivell semàntic, mètric o rítmic– perquè és impossible traspasar d'un idioma a un altre el significat d'una paraula amb totes les seves implicacions. Fins i tot per a Jakobson, de tendència més aviat universalista, traduir poesia és impossible si es vol conservar tant la forma com el contingut, la qual cosa ens condueix a un altre aforisme: “Poesia és allò que es perd en la traducció”. En una altra línia, hi ha qui diu que les traduccions són com les dones: “Les més maques solen ser infidels i les més lletges, fidels”.

Els traductors humans, és a dir, les persones que es dediquen en aquest ofici, cometen errors com la resta d'humans en la resta d'oficis. N'hi ha, però, d'imperdonables, qualificats de molt greus: són el contrasentit, el sense sentit i el no mateix sentit. Amb aquests errors cal vigilar molt, igual que amb els falsos amics. Justament dels *false friends* ens n'advertia fa anys en un article ('Se colapsaron tributos anualmente', publicat el 26 de març de 2004) a El País Javier Marías, membre de la Reial Acadèmia Espanyola. Esgarrifat, alertava que havia vist suposats professionals traduint *to collapse* per col·lapsar –quan hauria de ser ensorrar–, *actually* per actualment –significa de fet– o *to assist* per assistir –en català és ajudar.

Però del que em proposo parlar en el present article és dels múltiples i sobretot divertits equívocs en què ens pot fer caure un traductor automàtic. Els traductors automàtics –en anglès *machine translation*– són programaris específics dissenyats per especialistes en lingüística computacional i que serveixen per traduir textos. Dit d'una altra manera, ras i curt, són eines que, en introduir-los un text, automàticament ens el retornen en la llengua d'arribada que hàgim escollit.

En el meu dia a dia, i per motius laborals, topo amb errors d'aquesta mena. Per als lectors, he seleccionat els més graciosos i els he dividit en cinc grups.

Primer grup: errors produïts per la polisèmia dels mots en la llengua de partida (en tots els exemples la llengua de partida és el català i la meta, el castellà). En aquests casos –els més abundants– el traductor automàtic confon l'accepció de la paraula i ens regala sintagmes i oracions com *la demasiada histórica* per *la massa històrica*; *casa de hacer esto* per *cal fer això*; *han tabajado dobladas* per *han treballat plegades (junt)*; *mucho importando* per *molt important*; *un escojo musical* per *un trio musical*; *el barrio estrena nueve casal* per *el barri estrena nou casal*; *el escritor y cantando valla el*

festival per l'escriptor i cantant tanca el festival; el 1r apriete per el 1r premi; metro, ferrocarril, tramvía y alrededores per metro, ferrocarril, tramvia i rodalies: se pueden contar con los dichos de la mano per es poden comptar amb els dits de les mans; la ciudad de Pariera per París; música pulpo per música pop; número de membrana per número de tel.; o mejor dedo per o millor dit, i observación que para hacer realidad estos objetivos per remarca que per fer realitat aquests objectius.

Malgrat que és un error molt freqüent i que cal estar-hi a sobre perquè no se'ns passi de llarg, del segon grup només transcripció dos exemples clarificadors. Estic parlant dels determinants o pronoms possessius. Si en català es veu una oració com *el grup està de gira presentant el disc amb el seu directe contundent* cal fixar-se en la traducció perquè no hi digui *con el suyo directo*. I ara, si em permeteu una endevinalla, sabeu quina era la frase original de *podremos disfrutar de la suya ve profunda*? Ni més ni menys que *podrem gaudir de la seva veu profunda*. Observem, amb el somriure als llavis, que aquí a part de confondre el possessiu (seria *su voz* i no *la suya*) també confon el substantiu femení *veu* amb la tercera persona del singular del verb *veure*.

En el tercer bloc hi he englobat errors que, ara sí, tenen com a origen un error humà. Més que error, errata mecanogràfica o d'ortografia. Si en redactar ens descuidem una lletra –la erra en aquest cas– poden passar coses com aquesta: *reguapa que el examen será difícil*. Quin poder, el de la erra! La frase original hauria hagut de ser *remarca que*, és a dir, *subratlla, destaca que l'examen serà difícil*. Si en lloc de *remarca* escrivim *remaca*, al traductor automàtic ja li pugen els colors en pensar que davant seu hi té una noia molt més que maca, exuberant. Ai, las! I resulta que, simplement, al mecanògraf se li havia encallat el dit índex de la mà esquerra a l'hora d'escriure.

Sovint i cada vegada més, en els textos hi trobem noms –comuns o propis– en altres llengües. Quan això passa pot ser que el traductor automàtic els respecti i els deixi intactes però també pot ser que en un intent de facilitar la tasca als humans s’atreveixi a provar una solució. Aquí és on arribem al quart grup d’errors, els que es deriven de la presència de fragments, en aquest cas, en anglès: parlant de la cançó *I Wanna Be Your Boyfriend*, ens diu *I Wanna Cordero Your Boyfriend*. I quan s’esmenta, també parlant de música, *la tradició de l’afro-beat*, ens etziba sense embuts ni recança religiosa, *la tradición del afro-beato*.

I fem cap al cinquè i últim grup, per a mi el més divertit: el dels noms propis. Tan sols apunto tres exemples definitius. Els mateixos lectors els jutjareu. Al noi de la Bisbal (de l’Empordà) se l’anomena el chico de la Episcopal; a Puig i Cadafalch se li diu Monte i Cadafalch, i la cirereta del pastís és deliciosa: a Roger Mas (cantautor de Solsona) se’l bateja com a Salmonete Masía. No és meravellós, el món de la traducció automàtica?

Bromes a banda, les eines de traducció assistida per ordinador són de gran ajuda per a les agències i professionals que dia a dia han de transvasar d’una llengua a una altra quantitats enormes de paraules. Sempre i quan aquesta eina s’hagi perfeccionat amb l’ajuda de casos reals com els que acabem de presentar, la veritat és que faciliten i, sobretot, agilitzen força els encàrrecs de tal magnitud. Tanmateix, i com tantes d’altres coses a la vida, no sempre se’n fa un bon ús ni són la panacea per reconstruir la torre de Babel.

Un altre cas singular és el d’una cadena de llibreries que al seu lloc web publica barbaritats sense miraments. Hauria de ser una desídia imperdonable per a qualsevol comerç però encara ho és més si tenim en compte que es dediquen a vendre, justament,

llibres i que, per tant, es guanyen la vida, en part, gràcies a les traduccions. Estic parlant de La Casa del Llibre, amb botigues en ciutats com Barcelona, Madrid, Bilbao, Sevilla. En una consulta telemàtica al seu catàleg feta el 6 d'octubre del 2010 he pogut constatar que si es busca qualsevol llibre del poeta Juan López-Carrillo i es clica damunt del seu nom s'obre una finestreta amb la informació següent: Juan López-Carrillo va néixer al poble mariner de L'Butllofa (Tarragona) l'any 1960 (...) Ha publicat els llibres de poemes *Els anys vençuts (1997)*, *Poemax (1999)* i *69/model per estimar (2001)*, aquest últim fonamentalment de poesia visual (...) És coordinador de la revista *La Poesia, senyor gentilhome*. No cal ser gaire avesat per deduir que aquesta "badada" es deu repetir en altres ressenyes biogràfiques de la cadena de llibreries ni tampoc per reconèixer que en realitat Carrillo va néixer a l'Ampolla i que els títols dels llibres són en castellà perquè ell escriu gairebé sempre en aquesta llengua, que és la seva materna. Els volums serien *Los años vencidos* i *69/modelo para amar*. El senyor gentilhome –de ressonàncies franceses, propi de les novel·les de Balzac– és en realitat *La Poesía, señor hidalgo*.

Hi ha també altres casos semblants i més coneguts que s'han donat en diaris del nostre país. Com a mostra, només recordarem aquell Roderic Estona que en algunes notícies va suplantar la personalitat de l'exministre d'Economia del Partit Popular, Rodrigo Rato.

Per acabar, dos últims exemples, ben recents, m'han fet posar les mans al cap. Corre el rumor que davant d'un tribunal d'oposicions al cos de mestres de la Generalitat de Catalunya un aspirant –que evidentment després de l'anècdota es va seguir quedant amb la condició d'aspirant– a ocupar una plaça definitiva va presentar una programació didàctica d'engonals. Sí, sí, tal com sona, d'engonals. Com també haguera pogut ser

d'angles –obtusos, més aviat. No es va tardar a descobrir que la programació l'havia copiada d'un company que l'havia redactada en castellà i que s'havia oblidat de posar l'accent a *inglés*. L'*inglés* va passar a ser *ingles*, i l'*ingles*, *engonals*. Una mica recargolat, el camí, però del tot segur. En un altre d'aquests treballs es parlava del nou model social en què cada vegada són més freqüents les famílies monoparentals, és a dir, formades per un sol progenitor. Sabeu com s'hi referien? Famílies granotaparentals. Definitivament, alguns són uns traïdors.

Article publicat a la Revista de Catalunya. Número 275-276 (novembre-desembre de 2011), pàgines 26-31. ISSN: 0213-5876.

Babel. Il·lustració d'Anton Marc Caparó Pujol.

